

TARBIYA METODLARI VA VOSITALARINING PSIXOLOGIK
ASOSLARI

G'afforova Nazira Fayzulla
qizi

TAFU Psixologiya kafedrası
o'qituvchisi

Ibodullayeva Madina Dilshod qizi

Toshkent Amaliy Fanlar universiteti
talabasi

Annotatsiya: Tarbiya metodlari va vositalari shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bulib ,ular inson psihikasining qonuniyatlariga asoslanadi.Tarbiya jarayonida ong , xis tuygu va irodaga tasir qilish orqali ijobiy xulq- atvor shakllantiriladi. Ishontirish , namuna kursatish, mashq qildirish rag'batlantirish kabi metodlar psixologik jihatdan motiv, extiyoj va taqlidga tayanadi. Shuningdek, tarbiya vositalari orqali shahsning ijtimoiy tajribasi boyitiladi va axloqiy sifatlari rivojlantiriladi

Kalit sozlar : Tarbiya, tarbiya metodlari, tarbiya vositalari, psixoogiya, ong, xis-tuyg'u ,iroda, xulq-atvor, motiv extiyoj, qiziqish, axloqiy tarbiya, shaxs rivojlanishi,ishontirish.

Аннотация: Образовательные методы и инструменты имеют огромное значение в формировании личности, они основаны на законах человеческой психики. В процессе обучения позитивное поведение формируется путем воздействия на разум, эмоции и волю. Такие методы, как убеждение, пример, обучение и поощрение, психологически основаны на мотивах, потребностях и подражании. Кроме того, с

помощью образовательных инструментов обогащается социальный опыт индивида и развиваются моральные качества.

Ключевые слова: Воспитание, метод воспитания, средства воспитания, психология, сознание, чувства, воля, поведение, мотив, подробность, интерес, подражание, поощрение, убеждение, развитие личности, нравственной воспитание.

Abstract: Educational methods and tools are of great importance in the formation of personality, they are based on the laws of the human psyche. In the process of education, positive behavior is formed by influencing the mind, emotions and will. Methods such as persuasion, example, training, and encouragement are psychologically based on motive, need and imitation. Also, through educational tools, the social experience of the individual is enriched and moral qualities are developed

Keywords: Education, educational methods, educational tools, psychology, consciousness, emotions, will, behavior, motivation, need, interest, moral education, personal development, persuasion.

Kirish: Tarbiya jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan uning psixologik asoslariga tayanishiga bog'liq. Har bir shaxsning rivojlanishi, xulq-atvori va ijtimoiylashuvi ichki psixik jarayonlar — ehtiyoj, motiv, qiziqish, hissiyot va irodaviy sifatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois tarbiya metodlari va vositalarini tanlashda tarbiyalanuvchining yosh xususiyatlari, individual farqlari hamda psixologik rivojlanish darajasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, zamonaviy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ustuvor bo'lib, bunda tarbiya jarayoni faqat

tashqi ta'sir emas, balki shaxsning ichki imkoniyatlarini ochib berishga qaratiladi. Tarbiya metodlari (tushuntirish, namuna ko'rsatish, rag'batlantirish, jazolash va boshqalar) hamda vositalari (o'yin, muloqot, faoliyat turlari) psixologik qonuniyatlarga asoslangan holda qo'llanilgandagina yuqori natija beradi.

Asosiy qism:

Tarbiya metodlari va vositalarining psixologik asoslarini chuqur tahlil qilish shaxs rivojlanishining ichki mexanizmlarini anglashni talab etadi. Tarbiya — bu faqat tashqi ta'sirlar yig'indisi emas, balki shaxsning ichki psixik jarayonlari bilan o'zaro bog'liq murakkab tizimdir. Shu bois tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda psixologik qonuniyatlar — ehtiyoj, motiv, qiziqish, idrok, tafakkur, hissiyot va irodaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Avvalo, **motivatsiya va ehtiyojlar tizimi** tarbiyaning asosiy psixologik tayanchi hisoblanadi. Har qanday xatti-harakat ortida muayyan ehtiyoj yoki ichki turtki yotadi. Agar tarbiya jarayonida o'quvchi yoki tarbiyalanuvchining ichki ehtiyojlari e'tiborga olinmasa, tashqi ta'sirlar samarasiz bo'lishi mumkin. Masalan, majburiy tarzda bajarilgan faoliyat qisqa muddatli natija berishi mumkin, ammo ichki motivatsiyaga asoslangan faoliyat barqaror va ongli xulqni shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan, rag'batlantirish metodlari (maqto'v, e'tirof, mukofot) ehtiyotkorlik bilan qo'llanishi, ular ichki motivatsiyani susaytirmasligi kerak. Jazolash esa faqat pedagogik maqsadga muvofiq va me'yorida bo'lishi lozim, aks holda u salbiy psixologik holatlarni — qo'rquv, tajovuzkorlik yoki befarqlikni keltirib chiqaradi.

Ikkinchi muhim jihat — **yosh va individual-psixologik xususiyatlarni hisobga olishdir**. Har bir rivojlanish bosqichi o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega. Kichik yoshdagi bolalarda idrok ko'proq obrazli va

emotsional xarakterga ega bo'lsa, o'smirlik davrida mustaqil fikrlash, o'z "men"ini anglash kuchayadi. Shu sababli, kichik yoshdagilar uchun o'yin, ertak, obrazli tushuntirish kabi vositalar samarali bo'lsa, o'smirlar bilan ishlashda munozara, mustaqil qaror qabul qilishga yo'naltirish, ishonchli muloqot muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, har bir shaxsning temperamenti, xarakteri, qobiliyati va qiziqishlari turlicha bo'lganligi sababli individual yondashuv zarur.

Uchinchidan, **muloqot va ijtimoiy muhitning psixologik ta'siri** alohida o'rin tutadi. Inson shaxs sifatida jamiyatda shakllanadi, ya'ni tarbiya jarayoni ijtimoiy xarakterga ega. Oila, maktab, do'stlar davrasi va keng ijtimoiy muhit shaxsning qadriyatlari, qarashlari va xulq-atvor me'yorlarini shakllantiradi. Ijobiy psixologik muhit (o'zaro hurmat, qo'llab-quvvatlash, ishonch) shaxsning erkin rivojlanishiga yordam beradi. Aksincha, ziddiyatli yoki befarq muhit shaxsda ichki ziddiyatlar va salbiy xulq shakllanishiga olib kelishi mumkin. Shu bois pedagoglar va ota-onalar muloqot madaniyatiga alohida e'tibor qaratishlari lozim.

To'rtinchidan, **taqlid va namuna orqali o'rganish mexanizmi** kuchli psixologik asosga ega. Bolalar va o'smirlar ko'pincha kattalarning xatti-harakatlarini kuzatib, ularni takrorlaydilar. Bu jarayon ijtimoiy o'rganish deb ataladi. Agar tarbiyachi yoki ota-ona o'z xulqi bilan ijobiy namuna ko'rsatsa, bu tarbiya samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Aks holda, og'zaki nasihatlar amaliy xatti-harakatlar bilan mos kelmasa, bu bolada ishonchsizlik va ikkiyoqlama qarashlarni shakllantiradi.

Beshinchidan, **faoliyatga asoslangan tarbiya** psixologik jihatdan eng samarali yondashuvlardan biridir. Shaxs faoliyat jarayonida bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydi, o'z tajribasini boyitadi. Ayniqsa, o'yin faoliyati bolalar uchun asosiy rivojlantiruvchi vosita bo'lsa, o'quv va mehnat faoliyati o'smir

va kattalar uchun muhim ahamiyatga ega. Faoliyat orqali tarbiya berishda mustaqillik, mas'uliyat va ijodkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Shuningdek, **emotsional holat va psixologik iqlim** tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ijobiy hissiy muhit o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi, bilimlarni osonroq o'zlashtirishga yordam beradi. Salbiy emotsiyalar esa (qo'rquv, xavotir, stress) o'quv jarayoniga to'sqinlik qiladi. Shu sababli pedagoglar dars va tarbiya jarayonida qulay psixologik muhit yaratishlari zarur.

Yana bir muhim jihat — **o'z-o'zini tarbiyalash va refleksiya** ko'nikmalarini shakllantirishdir. Zamonaviy yondashuvlarda shaxsning faolligi va mustaqilligi ustuvor ahamiyatga ega. Tarbiya jarayonida o'quvchini o'z xatti-harakatlarini tahlil qilishga, xatolaridan xulosa chiqarishga va o'z ustida ishlashga o'rgatish muhimdir. Bu esa shaxsning yetuklik darajasini oshiradi.

Umuman olganda, tarbiya metodlari va vositalarining psixologik asoslari shaxs rivojlanishining barcha jihatlarini — bilish, hissiy va irodaviy sohalarni qamrab oladi. Ularni to'g'ri va o'rinli qo'llash pedagogik jarayonning samaradorligini oshiradi, barkamol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, tarbiya metodlari va vositalarining samaradorligi ularning psixologik asoslariga tayanishiga bog'liq. Shaxsning rivojlanishida motivatsiya, ehtiyoj, qiziqish, hissiy holat va irodaviy sifatlar muhim o'rin tutadi. Shu sababli tarbiya jarayonida yosh va individual xususiyatlarni hisobga olish, har bir tarbiyalanuvchiga mos yondashuvni tanlash zarur.

Shuningdek, ijobiy psixologik muhit yaratish, rag'batlantirishni to'g'ri qo'llash, namuna ko'rsatish va faoliyat orqali o'rgatish tarbiya samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, shaxsni mustaqil fikrlashga va o'z-o'zini tarbiyalashga yo'naltirish zamonaviy tarbiyaning muhim talabidir.

Demak, psixologik jihatdan asoslangan tarbiya metodlari barkamol, ijtimoiy faol va ongli shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov X.O., Nafasov G'.A., Sotvoldiyev X.I. **“Pedagogika. Psixologiya”** – Toshkent: Metodist nashriyoti, 2024. (akbt.uzdu.uz)
2. Sodiqova Sh. **“Maktabgacha pedagogika”** – Toshkent, 2013. (uzsmart.uz)
3. Yusupova M. **“Maktabgacha tarbiya metodikasi”** – Toshkent, 1993. (uzsmart.uz)
4. “Tarbiya metodlari va vositalari” (o'quv-uslubiy material). (soff.uz)
5. “Zamonaviy pedagogikada tarbiya metodlari va shakllari” (o'quv qo'llanma). (Hujjat24)
6. “Tarbiyaning umumiy metodlari” – pedagogika fanidan o'quv materiallari. (jdpu.uz)